

УДК351.86:355.457>(477)

Олег Цевельов,
кандидат наук з державного управління
Департамент воєнної політики
та стратегічного планування
Міністерства оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0003-4549-5505>

Олег Мітягін,
кандидат історичних наук
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-2230-5150>

Надія Шабатіна,
Національний університет оборони України, м. Київ
<https://orcid.org/0000-0002-5066-9517>
DOI: 10.33099/2617-1775/2024-02/150-170

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз системи військової підготовки громадян України в історичній ретроспективі з метою визначення шляхів її удосконалення з урахуванням досвіду та викликів війни на території України, яку розв'язала російська федерація.

З врахуванням положень Закону України від 25 березня 1992 року 2232-ХІІ «Про військових обов'язок та військову службу» проаналізовано структуру підготовки громадян України до військової служби. Розроблено структурно-функціональну модель загальновійськової підготовки громадян України та модель системи державного управління з організації військової підготовки громадян України. У статті проаналізовано основні недоліки та шляхи підвищення якості військової підготовки громадян України, надані пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази з зазначеної проблематики.

Зроблено висновок, що підготовка громадян України до військової служби трансформується з урахуванням принципів та найкращих практик зарубіжних країн.

Ключові слова: принцип комплектування Збройних Сил України; військово-патріотичне виховання молоді; рекрутингові центри; початкова загальновійськова підготовка; базова загальновійськова підготовка; військовозобов'язані; служба за контрактом; служба у резерві; модель військової підготовки громадян.

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції України захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [2]. В умовах триваючої військової агресії російської федерації проти України, нарощування зусиль агресора щодо подальшого захоплення території нашої держави критично постало питання залучення підготовлених мобілізаційних ресурсів для комплектування Збройних Сил України, для вирішення якого першочергове значення має якість військової підготовки громадян України, що на даний час набуває нового імпульсу та пов'язане із кардинальними змінами у законодавчій базі та набуттям нового досвіду у веденні бойових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних з військовою підготовкою громадян в Україні, присвячено низку наукових праць вітчизняних вчених. Так, аналіз системи забезпечення якості військової підготовки громадян України нашло відображення у наукових

роботах В. Артамощенка, А. Зельницького [10], Д. Кас'янчука, С. Салкуцана, Ю. Приходька, Ю. Черних. Так, професором А. Зельницьким у статті «Теоретичні аспекти моделювання системи військової підготовки громадян України» на основі аналізу вітчизняних та закордонних досліджень було розглянуто теоретичні аспекти моделювання та підходи до розроблення та імплементації в освітній процес структурно-функціональної моделі загальновійськової підготовки громадян України. Разом з тим, незважаючи на різноманітність публікацій щодо дослідження сучасного стану військової підготовки громадян в Україні, зазначена проблематика після агресії російської федерації по відношенню до України розглядалася без системного аналізу її поточного стану і моделювання необхідного стану з урахуванням змін у законодавстві України та досвіді у веденні бойових дій.

Мета статті: обґрунтування підходів щодо розроблення структурно-функціональної моделі військової підготовки громадян України.

Методи дослідження: системний підхід, системний аналіз, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення й систематизація, моделювання.

Виклад основного матеріалу. Система військової підготовки громадян України потребує аналізу методом дослідження питань формування цієї системи у радянській період і в часи незалежності України з метою визначення шляхів її удосконалення з урахуванням досвіду та викликів повномасштабної війни на території України, яку розв'язала російська федерація.

Розглядаючи систему військової підготовки та патріотичного виховання цивільного населення у радянські часи, слід зауважити, що така підготовка починалася зі шкільної лави та тривала до зрілого віку тобто до моменту виключення військовозобов'язаного з обліку (рис. 1).

Система військової підготовки та патріотичного виховання цивільного населення за радянських часів включала в себе комплекс заходів, які планувалися, організовувалися і проводилися з метою навчання, виховання і готовності громадян до участі в захисті своєї держави та виконанні інших завдань за призначенням в умовах мирного часу та у разі мобілізації й ведення війни.

Побудована в радянські часи система військової підготовки та військово-патріотичного виховання громадян, у порівнянні з системами військової підготовки в інших країнах світу, мала як позитивні, так і негативні риси.

По-перше, позитивним було те, що, починаючи зі шкільної лави з молоддю проводилась військово-патріотичне виховання, яке ґрунтувалося на тезисі «про непереможність та могутність радянської армії», на повазі до військових і ветеранів, на обов'язковості проходження військової служби для чоловіків та сприйняття їх захисниками своєї держави. По-друге, обов'язкова військова повинність та строкова служба давала багаточисельний резерв для збройних сил держави на випадок оголошення мобілізації. По-третє, така система включала в себе різні добровільні формування допомоги армії, авіації та флоту, військово-спортивні об'єднання, які мали суто військову направленість та створювали матеріальну-технічну базу для підготовки громадян до військової служби.

Рис. 1. Система військової підготовки громадян
(радянський період)

Водночас «радянська» система військової підготовки та військово-патріотичного виховання мала недоліки, які негативно впливали на весь процес підготовки громадян. Так, проходження обов'язкової строкової служби чоловіками хоч і надавало багаточисельний резерв, однак цей резерв характеризувався дуже слабкою фаховою військовою підготовкою, яка згодом взагалі втрачалася через оновлення бойової техніки і озброєння. Підготовка сержантського та офіцерського складу протягом двох років не давала глибоких та професійних знань і навиків, а молоді спеціалісти в багатьох випадках проходили службу не за спеціальністю. Громіздкість системи та планування величезних заходів, брак коштів призводили до формального та поверхового проведення навчальних зборів із військовозобов'язаними. У вищих цивільних навчальних закладах питаннями військової підготовки переймалися поверхово, що також негативно впливало на якість мобілізованого резерву. Контроль за порядком та якістю проходження військово-лікарської комісії військовозобов'язаними з боку посадовців військкоматів, які відповідали за цю ділянку роботи, назагал був формальним.

Після розпаду у 90-х роках минулого століття Радянського Союзу, а з

ним – існуючої системи військової підготовки, Україна почала будувати власну систему, спираючись на «радянську» систему. Проте постійний брак бюджетних коштів, які б мали спрямовуватись на підтримку та розвиток Збройних Сил України, скорочення чисельності Збройних Сил України, інших військових формувань та строку служби призвели до відтоку фахівців зі спеціальною освітою у цивільну сферу, зниження авторитету армії серед населення тощо. При цьому проходження строкової служби з початку скоротилося з двох років до півтора, а потім – до одного року, а стрімке скорочення чисельності Збройних Сил України та інших військових формувань призвело як до зменшення чисельності, так і якості фахової підготовки резерву та військовозобов'язаних. Через зниження авторитету армії, постійне скорочення її чисельності молодь почала обирати більш популярні цивільні професії, що різко змінило соціальну структуру Збройних Сил України, яка змістилася у бік чоловіків з сіл та малих населених пунктів. Також у цей час відбулось зниження ступеня освіти військовослужбовців (в більшості до лав Збройних Сил долучалися особи із незакінченою середньою чи повною середньою освітою).

Водночас з початком війни, попри невдачі та помилки, Україна спромоглася сформувати армію, яка здатна не лише стримувати наступ противника, а й переходити до контратак та завдавати ворогу значних втрат. За десять років українська армія еволюціонувала в підготовлену та оснащену армію, в якій обмежена кількість військових засобів компенсувалася винахідливістю, а брак теоретичної та практичної підготовки – високою мотивацією та бойовим досвідом, що отримувався під час проведення антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил. Водночас цей процес еволюції не всюди відбувався однаково швидко та ефективно, тому українська армія все ще має проблеми, які потребують вирішення, особливо щодо системи військової підготовки населення України до захисту держави. У цьому контексті можна виділити такі основні недоліки у підготовки громадян України.

Відсутність єдиного погляду на систему військової підготовки громадян України.

Слабка навченість населення України з військових питань, що виявилось під час швидкого формування підрозділів Сил територіальної оборони, а у подальшому - у ході залучення мобілізаційного резерву.

Різні підходи до військової підготовки у складових сил оборони, що впливає на їх використання під час виконання спільних бойових завдань.

Відсутність достатньої кількості об'єктів навчально-матеріальної бази та кваліфікованих спеціалістів для проведення заходів військової підготовки із громадянами України.

Не врахування змін, що відбулися на полі бою з появою нових засобів ураження (високоточні боєприпаси, FPV-дрони, розвідувально-ударні комплекси, роботизовані системи тощо).

Психологічна підготовки та патріотична спрямованість населення України з питань оборони держави.

На думку багатьох науковців, підготовка до військової служби є системою

цілеспрямованих заходів державних органів, яка організовується та проводиться уповноваженими державними органами і посадовими особами на основі чинного законодавства, кінцевою метою якої є підготовка молоді до збройного захисту держави [1, с.110-111].

Крім того, система військової підготовки громадян України має будуватися як багаторівнева, включаючи початкову підготовку до військової служби, базову підготовку і підготовку у резерві, ґрунтуватися на удосконаленні методів підготовки мобілізаційних ресурсів, підвищенні якості системи кадрів і військової освіти. Одним з шляхів досягнення вказаних завдань слід визначити перегляд структури вищих навчальних закладів, в яких здійснюється навчання громадян України за програмами військової підготовки, оснащення їх сучасною навчальною матеріально-технічною базою та налагодження тісної співпраці з військовими з'єднаннями і частинами (рис. 2).

В сучасних умовах підготовка громадян України до військової служби є пріоритетним напрямком державної політики, що впливає з вимог статті 65 Конституції України, якою визначено, що «захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України визначається конституційним обов'язком громадян України» [2]. Водночас законодавчі засади щодо нових підходів у підготовці громадян України до військової служби закладено низкою законів України, прийнятих переважно після початку повномасштабної війни в Україні.

Так, статтею 8 Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ «Про військових обов'язок та військову службу» передбачено, що структура підготовки громадян України до військової служби включає національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання, початкову загальновійськову підготовку, базову загальновійськову підготовку, підготовку у військових ліцях та ліцях з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовку до вступу у заклади фахової перед вищої військової освіти, вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, військову підготовку у закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови [3].

Законом України 16 липня 2021 року № 1702-ІХ «Про основи національного спротиву» підготовка громадян України до національного спротиву визначається як сукупність заходів, що здійснюються державними органами та органами місцевого самоврядування з метою формування патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття ними знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України [4]. Згідно з цим Законом основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка (початкова і базова), яка організовується за територіально-зональним принципом, ґрунтується на засадах високої мотиваційної привабливості та узгоджується з процесом трансформації системи комплектування за призовом відповідно до принципів та найкращих практик держав-членів НАТО та полягає в опануванні базовими загальновійськовими знаннями, практичними вміннями і навичками.

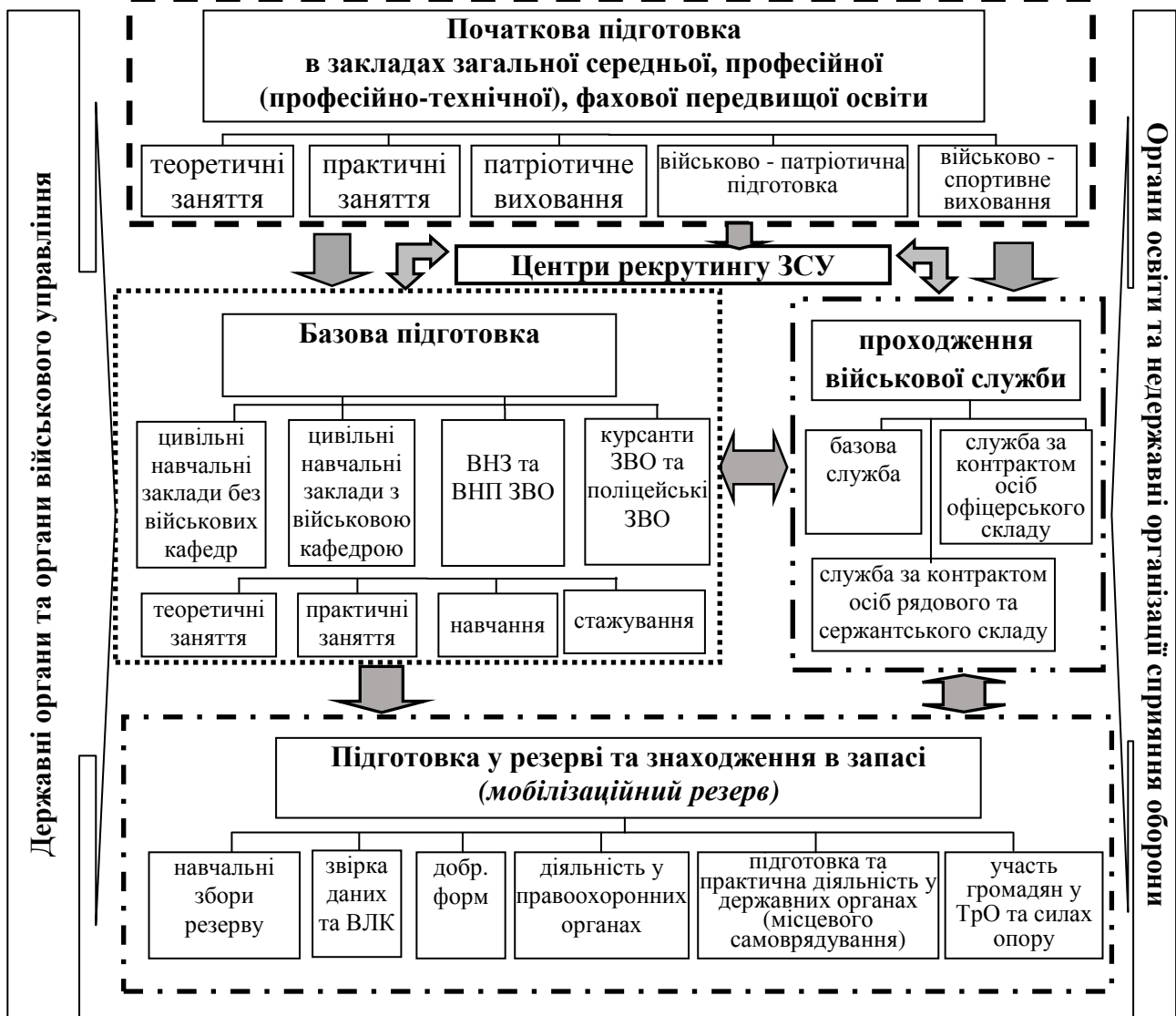

Рис. 2. Модель системи військової підготовки громадян України

Зазначеним Законом також передбачається, що початкова підготовка організується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, разом з Міністерством оборони України та проводиться в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на відповідному рівні повної загальної середньої освіти. У літній час проводиться військово-патріотична підготовка в ігровій формі у літніх таборах. Базова підготовка організується Міністерством оборони України разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади та проводиться з громадянами України, які досягли 18-річного віку та не проходять військову службу в Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях, службу в правоохоронних органах, шляхом проведення періодичних навчальних зборів, занять, курсів.

Загальновійськова підготовка громадян України до національного спротиву організується та здійснюється відповідно до «Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до

національного спротиву», визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1443 [10].

Відповідно до пунктів 3 та 4 цього Порядку загальновійськову підготовку проходять громадяни допризовного, призовного віку, військовозобов'язані, резервісти та інші категорії громадян, які виявили бажання долучитися до національного спротиву, а загальновійськова підготовка поділяється на початкову і базову підготовку.

Слід розуміти, що початкова підготовка здійснюється з метою формування у громадян, а саме учнів 9-10 класів, первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей стосовно оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого обов'язку щодо збройного захисту України.

Отже, головними завданнями початкової підготовки є:

військово-патріотичне виховання громадян;

ознайомлення громадян з основами законодавства щодо захисту України, цивільного захисту населення та особистої безпеки людини;

усвідомлення громадянами свого обов'язку щодо захисту України в разі виникнення загрози незалежності та територіальній цілісності держави;

набуття знань про функції Збройних Сил, інших складових сил безпеки та сил оборони, їх характерні особливості;

здійснення морально-психологічної підготовки до військової служби;

набуття практичних навичок для засвоєння основ захисту України, військової справи, цивільного захисту населення, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки громадян;

підготовка громадян до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях.

Водночас базова підготовка здійснюється з метою підготовки громадянина, якій досяг 18 річного віку, бути здатним виконувати завдання як у мирний, так і воєнний час у бойових умовах, а також сприяти набуттю громадянами первинних знань, умінь та навичок щодо порядку поведінки із зброєю та її застосування, дій на полі бою (пересування та орієнтування на місцевості), надання домедичної допомоги, первинної психологічної допомоги (самодопомоги), поведінки з саморобними вибуховими пристроями та формування стійких морально-психологічних якостей, необхідних для захисту України.

Основними завданнями базової підготовки є:

набуття громадянами базових знань, умінь та навичок у володінні стрілецькою зброєю;

формування у громадян психологічної мотивації та стійкості до виконання обов'язків військової служби, навчання їх методів надання домедичної допомоги, первинної психологічної допомоги (самодопомоги);

виховання у громадян високих морально-бойових якостей, почуття відповідальності за захист Батьківщини, дисциплінованості та військового товариства;

навчання громадян дотриманню норм міжнародного гуманітарного права і правил ведення війни.

Також відповідно до «Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 734 [15], базову підготовку згідно з навчальним планом проходять:

курсанти вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти;

курсанти закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських;

поліцейські під час проходження первинної професійної підготовки у закладах освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських.

Від проходження базової підготовки звільняються громадяни, які:

визнані за станом здоров'я непридатними до військової служби;

до набуття громадянства України пройшли військову службу в інших державах;

проходили військову службу;

мають сертифікат про проходження базової підготовки та здобуття військово-облікової спеціальності.

Аналізуючи порядок підходу до системи військової підготовки громадян, можливо зробити висновок, що її метою є вирішення двох завдань: по-перше, поліпшення підготовки громадян до військової служби; по-друге, оволодіння військово-обліковими спеціальностями. З огляду на це нами пропонується надати визначення системи військової підготовки громадян України як *«комплексу обов'язкових заходів, що здійснюються державними органами з громадянами до призовного та призовного віку з метою їх навчання основам військової служби, а також з військовозобов'язаними для вдосконалення своїх знань, навиків і вмінь за військово-технічними та іншими спеціальностями для проходження військової служби або під час знаходження в резерві як у мирний час, так і в період дії правового режиму воєнного стану»*.

Однак під час аналізу в сучасній системі військової підготовки виявлено декілька недоліків, що негативно впливають на загальний стан готовності громадян до оборони держави. Так, на сьогодні до викладання навчального предмету «Захист України» у навчальних закладах середньої освіти повинні залучатися військовослужбовці, що мають досвід ведення бойових дій (учасники бойових дій) та певну педагогічну освіту, однак у більшості викладачів такої освіти немає. За таких умов у навчальних закладах середньої освіти для проведення занять за предметом «Захист України» долучають викладачів з праці або з фізичного виховання. Крім того, для викладання даного предмету відводиться лише півтори години навчального часу на тиждень.

На нашу думку, для вирішення цих питань варто військовослужбовців, що мають бойовий досвід, після їх звільнення з військової служби на підставі рекомендацій територіальних центрів комплектування та соціальної допомоги та за допомогою Міністерства освіти і науки України направляти до навчальних

закладів вищої освіти з метою набуття педагогічних знань з подальшим використанням їх в навчальному процесі молоді. Також слід переглянути розрахунок годин для викладання зазначеного предмету чи організувати додаткові навчальні години з метою проведення різного роду конкурсів, змагань тощо.

Вирішення питань щодо покращення початкової загальновійськової підготовки, збільшення годин для її проведення можливо шляхом проведення конкурсів, у ході яких перевірятимуться результати підготовки молоді до військової служби (знання теоретичних, практичних питань основ військової служби, ступень фізичної підготовленості призовників, організація ведення документів військового обліку).

Таким чином, підготовка молоді до військової служби повинна здійснюватися шляхом набуття навчальних воєнних знань в школах, коледжах, ліцеях та інших навчальних закладах II та III ступенів акредитації. Водночас потребують активної популяризації серед молоді такі навчальні заклади, як військовий лицей ім. Богуна та інші лицей із військово-спортивною спрямованістю.

Як приклад, в державах-членів НАТО до питань військового виховання молоді відносяться на рівні державної політики. Так, з 2024 року у школах Литовської Республіки запроваджується обов'язкова військова підготовка учнів 11-12 класів відповідно до Стратегії громадського опору. В Республіці Польща реалізується проект з підготовки до військової служби учнів загальноосвітніх шкіл, професійних училищ та технікумів у формі обов'язкових додаткових занять, який проводиться із розрахунку не менше 230 годин навчання з військової підготовки. Воєнізована підготовка входить до програми скаутського руху Сполучених Штатів Америки та охоплює близько 5 млн осіб. При цьому збройні сили США надають свою інфраструктуру для навчальних занять скаутів. У Державі Ізраїль допризовну військово-фізичну підготовку молоді до служби в армії здійснює молодіжна воєнізована організація «Гадна» (Корпус молоді) в координації з Міністерством освіти Ізраїлю, під час якої старшокласники долучаються до польових військових зборів.

З огляду на досвід зарубіжних країн, на нашу думку, до початкової загальновійськової підготовки варто включити такі заходи:

взяття таких громадян на військовий облік;

створення умов для залучення військовослужбовців і ветеранів військової служби до організації та проведення військово-патріотичної роботи з молоддю, участі у військово-патріотичних іграх, створення військово-спортивних таборів тощо;

створення скаутських або інших патріотичних об'єднань молоді та залучення їх до сприяння правоохоронним органам з питань підтримання громадського порядку та охорони державного кордону;

підготовка молоді та членів скаутських (патріотично налаштованих) об'єднань до участі у змаганнях з військово-прикладних видів спорту, стрільби та відбору призовників до проходження служби у снайперських і спеціальних підрозділах;

організація ініціативних військово-патріотичних ігор на обласному та загальному (всеукраїнському) рівнях.

Відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 564 «Про затвердження положень про центри рекрутингу» [11] створено центри рекрутингу Збройних Сил України, які здійснюють свої повноваження у взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, а також з органами військового управління, з'єднаннями, військовими частинами Збройних Сил та інших військових формувань, центрами рекрутингу, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, вищими військовими навчальними закладами та військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти, закладами фахової передвищої військової освіти, громадськими об'єднаннями (організаціями).

Завданням центрів рекрутингу Збройних Сил є здійснення рекрутингу громадян України для проходження військової служби за контрактом, вступу до вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти, супроводження призову громадян України на військову службу за призовом під час мобілізації, в особливий період.

Також центри рекрутингу Збройних Сил беруть участь у заходах щодо військово-патріотичного виховання громадян України та популяризації військової служби за контрактом, які організовуються місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування, військовими частинами та підприємствами, установами, організаціями [12].

На сьогодні більшість молодих людей прихильна до нової системи рекрутингу, яка забезпечує відбір людей, відштовхуючись від їхньої освіти та вмінь, щоб вони були максимально корисними у війську. Така система має вирішити відразу кілька проблем – мобілізований має потрапити туди, де хоче служити, а бойовий підрозділ чи частина отримують саме тих фахівців, які їм необхідні. Також вона має збільшити кількість добровольців, адже тепер громадянин буде розуміти де він буде служити, на якій спеціальності, хто командир частини і який в нього рейтинг. Система рекрутингу набирає обертів на всій території України і стає дедалі більш привабливою серед молоді.

Ще одним з шляхів підготовки громадян України до військової служби має стати проведення занять з військово-прикладних видів спорту під егідою Міністерство молоді та спорту України. Слід розуміти, що до військово-прикладних видів спорту відносять такі, що спрямовані на підготовку та удосконалення у молоді навиків і фізичних якостей, що знадобяться їм під час виконання обов'язків військової служби. Для цього мають проводитися змагання, огляди технічного мистецтва тощо. Для підготовки майбутніх льотчиків можуть залучатися державні та приватні аероклуби. На сьогодні активно здійснюється підготовка пілотів різного роду безпілотних літальних апаратів (авіамоделістів) та дронів.

Особливістю у системі військової підготовки є те, що відповідно до вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військова

підготовка громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу проводиться у вищих військових навчальних закладах та у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти. Військову підготовку за програмою підготовки офіцерів запасу на добровільних засадах проходять громадяни України, які мають або здобувають освітній ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями [3].

Програма підготовки офіцерів запасу визначається Порядком проведення військової підготовки громадян України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48 [13].

Метою проведення військової підготовки є забезпечення Збройних Сил, інших військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення необхідною кількістю навчених громадян за програмами військової підготовки для виконання військового обов'язку в запасі, проходження військової служби за контрактом або за призовом осіб офіцерського складу, проходження служби у військовому резерві Збройних Сил та інших військових формувань України, а також забезпечення реалізації права громадян на рівні можливості у виборі професії шляхом здобуття додаткових знань, умінь і навичок, необхідних для належного виконання військового обов'язку в запасі у мирний час, обов'язків військової служби у воєнний час та для майбутньої професійної діяльності [6].

Військова підготовка включається до освітніх програм підготовки та навчальних планів вищого навчального закладу, студенти якого проходять військову підготовку як окрему навчальну дисципліну.

У системі військової підготовки також слід враховувати, що зарахування громадян для проходження військової підготовки здійснюється за результатами конкурсного відбору та медичного огляду. Порядок проведення медичного огляду визначається Міністерством оборони України разом з Міністерством охорони здоров'я України, а порядок конкурсного відбору – Міністерством оборони України разом з Міністерством освіти і науки України. Тому потребує підвищення уваги військово-спортивному вихованню молоді з боку держави, починаючи зі шкільної лави.

Особливе питання у системі військової підготовки повинно приділятися особам, що знаходяться у резерві чи є мобілізаційним ресурсом держави, а саме шляхом організації навчального збору з тими, хто навчається, закінчив службу та перебуває у запасі, з мобілізованими. Навчальний збір проводиться у військових частинах (на кораблях) або у вищих військових навчальних закладах (військових інститутах), які мають відповідну матеріально-технічну базу для проведення практичного навчання. Навчальний збір проводиться з метою удосконалення професійних навичок громадян, набутих ними під час засвоєння програми військової підготовки у військовому навчальному підрозділі чи вищому військовому навчальному закладі, виконання вправ із стрільби, керування військовою технікою та виконання інших навчально-бойових завдань. Також, навчальні збори проводяться для доведення нових форм і способів застосування підрозділів на полі бою, засвоєння нових способів тактичних дій та набуття навиків володіння сучасною бойовою технікою.

Результатом підготовки громадян України до військової служби має бути: готовність громадян України до набуття стійкості та створення потужного резерву складових сил оборони для досягнення необхідних результатів оборони держави в умовах війни на виснаження та обмеженого ресурсного забезпечення.

Отже, система військової підготовки громадян уявляє собою цілісний об'єкт, якій є специфічним за своєю суттю та спрямованим на формування особливої функції – підготовки кадрового потенціалу, що забезпечує підвищення обороноздатності та захист держави на базі системи вищої професійної освіти. Принципова складність такої системи полягає у багатогранності соціальних, матеріальних, військових, педагогічних, політичних та інших складових, об'єднаних в загальну структуру, яка представляє собою інтегровану частину системи вищої освіти, у тому числі і військової.

Невирішеним питанням сьогодення в системі військової підготовки громадян України залишається організація підготовки сил спротиву. Так, відповідно до вимог Закону України “Про основи національного спротиву” військова підготовка громадян покладена на штаби Сил територіальної оборони, водночас в умовах правового режиму воєнного часу така підготовка реалізується не у всіх областях [4]. Проте через активні бойові дії та залучення Сил територіальної оборони до застосування в операції Збройних Сил України з відсічі збройної агресії, зони територіальної оборони залишаються без відповідних структур, які можуть повноцінно займатися підготовкою населення до захисту держави. Наприклад, з відновленням активних бойових дій у прикордонних областях України фактично всі штаби та бригади Сил територіальної оборони Харківської, Сумської та Чернігівської областей залучені до застосування в операції Збройних Сил України з відсічі повномасштабної агресії, тому військова підготовка населення не проводиться через відсутність відповідного органу. Вирішення порушеного питання потребує удосконалення організаційно-штатної структури управління бригадами Сил територіальної оборони.

Другим проблемним питанням в системі військової підготовки громадян України є базова загальновійськова підготовка. Так, практика застосування законодавства в частині самостійного обрання молоддю протягом 4-5 років навчання у вищому навчальному закладі часу проходження базової військової підготовки (п'ять місяців у мирний час і три – під час дії воєнного стану) виявила низку проблем, оскільки, насправді, молодь не обирає самостійно, коли проходити базову військову підготовку, фактично вона ухиляється від неї, особливо під час війни. Крім того, виникає питання, чи здатна така підготовка надати достатньо військових знань для участі в бойових діях сучасної високотехнологічної війни.

Нова редакція Закону України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ «Про військових обов'язок та військову службу» передбачає виключення статті 10, що регулювала питання щодо підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, тобто призовників, які працюють, а також учнів закладів професійної освіти, які навчаються в них за професіями, не спорідненими з

військово-обліковими спеціальностями у закладах освіти Товариства сприяння обороні України (далі – ТСОУ). З огляду на це виникає питання щодо підготовки призовників з військово-технічних спеціальностей, а також щодо використання бази ТСОУ у національно-патріотичному вихованні допризовної молоді. Відомо, що ТСОУ має в своєму розпорядженні надзвичайно потужну матеріальну базу, зокрема:

15 аероклубів з своїми аеродромами, літаки та гелікоптери з можливістю практичної підготовки пілотів, парашутистів та операторів БПЛА;

сотні тирів з відповідним обладнанням; шість коледжів та технікумів з відповідними ліцензіями та сертифікатами;

понад 120 автошкіл, басейни, водні станції, автодроми тощо.

Отже, ці питання потребують глибокого вивчення та прагматичного підходу на державному рівні задля підвищення обороноздатності держави.

Відтак, враховуючи стан системи військової підготовки громадян України у сучасних умовах та ведення довготривалої повномасштабної війни із захисту своїх національних інтересів нова модель такої системи потребує вдосконалення та внесення необхідних змін у нормативно-правові акти України.

Як відомо, частина населення України, особливо чоловіки призовного віку, почала ігнорувати законні вимоги територіальних центрів комплектування та соціального захисту Збройних Сил України. Через це державою було внесені зміни до деяких законів України щодо посилення заходів мобілізації, військового обліку громадян та адміністративного покарання за порушення питань мобілізації. Проте, з огляду на стан справ, досвід проведення антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил і повномасштабного вторгнення в Україну, ця робота має продовжуватися.

Так, мають змінюватися підходи як до планової та поетапної підготовки громадян України до військової служби, так і до посилення відповідальності громадян за невиконання ними своїх конституційних обов'язків.

По-перше, потрібно об'єднати та інтегрувати в єдину систему військової підготовки громадян України:

порядок залучення населення до військової підготовки;

програма підготовки громадян, на яких етапах та які знання повинні отримати;

залучення до цієї роботи державних і недержавних органів і організацій та їх відповідальність за якість і повноту виконання програми підготовки;

порядок заохочення за якісне виконання завдань та покарання за їх невиконання;

порядок залучення населення до зборів, перевірки набутих знань, навиків та вмінь;

порядок обліку та керування резервом тощо.

Крім того, слід чітко визначити, для чого будується система військової підготовки громадян: для створення потужного резерву Збройних Сил та інших військових формувань України, для участі громадян у національному спротиві, для формування Сил територіальної оборони. Система повинна вирішити одне

головне завдання – під час нападу на державу, її захист та оборону забезпечує все населення країни.

Головнокомандувач Збройних Сил України на сьогодні визначає головним завданням необхідність створення та підготовки резервів солдатів та офіцерів, здатних виконувати бойові завдання замість тих, хто вже воює на фронті. Тобто пропонується збільшити кількість таких людей та створити системи контролю за їхньою підготовкою, а також впровадити «бойове стажування». Водночас, оскільки така підготовка потребує іншого, ніж у мирний час, підходу, військові та експерти зауважують на необхідності поповнення бойових частин резервами, проведення ротачії у бойових умовах.

По-друге, мотивація та військово-патріотичне виховання населення. За два роки повномасштабної війни багато експертів підкреслює, що вмотивованих громадян стало менше, але все ж вони є. В більшості це молоді хлопці до 25 років. З невмотивованими доводиться працювати більше. Найважливіше – це відвертість, братерство і гарний лідер, який може повести за собою. Для більшості громадян військова служба – це кардинальна зміна для їх життя, але це звичний процес адаптації, в цей час важливо її підтримати, щоб людина не відчувала себе покинутою наодинці зі своїми проблемами. Також потрібно чітко визначатися у часових показниках, на скільки мобілізований йде на службу до армії та готовий підписати контракт. Строк служби як у мирний час, так і у разі введення в державі правового режиму воєнного стану, повинен бути чітко окреслений, це дасть громадянам впевненість у своєму майбутньому.

По-третє, програма підготовки, в яку необхідно включити курси стрільби, тактичної медицини та інженерної підготовки. Важливим є вже на начальному етапі підготовки виявляти тих громадян, які дійсно не придатні до військової служби.

По-четверте, посилення психологічної підготовки. Війна – це жорстока та смертоносна подія, тому з людьми потрібно працювати. Психологічна підготовка дуже серйозна та складна, але нею потрібно займатися та готувати спеціалістів високого рангу. Що стосується стресового стану військовослужбовця (громадянина), то цьому потрібно вчити під час курсу базової військової підготовки, знайомити зі психологічними станами, в які може потрапити військовослужбовець, і як опанувати свій страх.

Таким чином, для покращення військової підготовки громадян України необхідно створювати окремі структури при органах військового управління, які б займалися питанням на професійному рівні, починаючи зі шкільної лави та безпосередньо з військовозобов'язаними. Таки структури спроможні інтегрувати процес підготовки, залучивши до цього регіональні державні органи та органи місцевого самоврядування, територіальні центри комплектування та соціальної допомоги Збройних Сил України, штаби Сил територіальної оборони та недержавні військово-патріотичні організації тощо.

Для удосконалення системи створення військово навчених резервів, військову підготовку мають пройти всі громадяни України (державні службовці, люди, які мають бронь від мобілізації). Водночас держава повинна створити і мати реєстр потенційних призовників і реєстр навчених резервів.

Сили територіальної оборони мають стати проміжною ланкою між

мобілізованими та бойовими підрозділами у складі Сухопутний військ Збройних Сил України. Схематично це може виглядати так: резерви, які підготували в навчальних центрах, залучають до лав Сил територіальної оборони, де продовжують набувати навички військової підготовки. Ці підрозділи готуються до штурмів, проходять бойове злагодження, але виконують завдання територіальної оборони у своїх містах. Після злагодження та інтенсивної військової підготовки, частини (підрозділи) Сил територіальної оборони можна використовувати для ротації на лінії бойового зіткнення, а бойові частини під час їх відводу на відпочинок, поповнювати за рахунок підготовлених резервів.

Державна система з управління військовою підготовкою представлена нами на (рис. 3). Враховуючи положення законодавства України, до системи військової підготовки громадян долучається багатогранна структура державних органів, силових відомств та органів місцевого самоврядування, які повинні мати відповідний досвід та знання з питань організації та проведення такої підготовки.

Законами України від 16 квітня 2024 року № 3633-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» [5] та від 22 травня 2024 року № 3724-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян до військової служби» [6] внесені зміни до Законів України «Про військових обов'язок та військову службу» [3] та «Про освіту» [7], що мало позитивний вплив на посилення обороноздатності країни. Проте аналіз положень цих законів та практика їх застосування вказують на необхідність подальшого вдосконалення законодавства в окресленій сфері. Так, чинна редакція Закону України «Про військових обов'язок та військову службу» не передбачає допризовної підготовки, замінюючи її на початкову загальновійськову підготовку, метою якої є формування первинних загальновійськових знань і спеціальних компетентностей щодо оборонної свідомості, ознайомлення громадян з місцем і роллю громадянина у зв'язку з усвідомленням свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

Початкова підготовка реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти та проводиться в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на відповідному рівні повної загальної середньої освіти, шляхом викладання навчального предмета «Захист України» та здійснення заходів, спрямованих на військово-патріотичне виховання.

З огляду на зазначене можна зробити висновок, що окремі особи будуть кілька разів вивчати навчальний предмет «Захист України» (наприклад, спочатку в закладах загальної середньої освіти, згодом – в закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти).

Тому варто розглянути можливість в закладах фахової передвищої освіти (зокрема у військових коледжах сержантського складу, де проводиться конкурс по відбору осіб, які на основі повної загальної (профільної) середньої освіти вступають на навчання для здобуття освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра) передбачити можливість відмови особи від проходження

такої підготовки, якщо вона попередньо пройшла таку підготовку в закладах загальної середньої освіти та набула необхідні вміння та навички.

Також Законом України від 22 травня 2024 року № 3724-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян до військової служби» були внесені зміни до статті 21 Закону України «Про освіту» [7], згідно з якими до структури військової освіти, серед іншого, була віднесена підготовка учнів коледжів з посиленою військово-фізичною підготовкою, яка здійснюється на основі базової середньої освіти. Проте це положення не узгоджується з нормами статті 35 Закону України «Про повну загальну середню освіту», [9] якою визначено перелік закладів спеціалізованої освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, до яких не належать коледжі з посиленою військово-фізичною підготовкою. Також зазначеним Законом до структури військової освіти відноситься підготовка військовослужбовців сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям фахової передвищої освіти, яка здійснюється на основі повної загальної середньої освіти.

Разом з тим згідно зі статтею 9 Закону України «Про фахову передвищу освіту» [8] фахова передвища військова освіта передбачає військово-професійну підготовку осіб рядового, сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом, яка здійснюється за освітньо-професійними програмами фахової передвищої освіти. Також з метою набуття громадянами України відповідних спроможностей щодо захисту держави пропонується включити до загальних компетентностей переліку обов'язкових компетентностей випускників стандартів фахової передвищої та вищої освіти за всіма спеціальностями обов'язкової загальної компетентності «Здатність та готовність до виконання конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, цивільного захисту України» шляхом внесення змін до Методичних рекомендацій, затверджених наказами Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2020 року № 918 «Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів фахової передвищої освіти» (зі змінами) та від 1 червня 2017 року № 600 «Про затвердження та введення в дію Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти» (зі змінами). Опанування зазначених компетентностей дозволить громадянам України набути базових знань, умінь та навичок у володінні зброєю, засвоїти методи надання медичної допомоги, сформувати у громадян психологічну стійкість та готовність до виконання бойових завдань.

Висновок. Військова підготовка громадян завжди розглядалась, як важлива складова в будівництві та формуванні Збройних Сил України. Нові підходи до системи військової підготовки громадян України, що продиктовані повномасштабним вторгненням збройних сил російської федерації в Україну, вимагають від керівництва країни, профільних міністерств і відомств швидких, водночас виважених рішень щодо створення нової системи військової підготовки, здатної швидко створити певний резерв та наповнити Сили безпеки і оборони України вмотивованим людським ресурсом для захисту своєї Батьківщини.

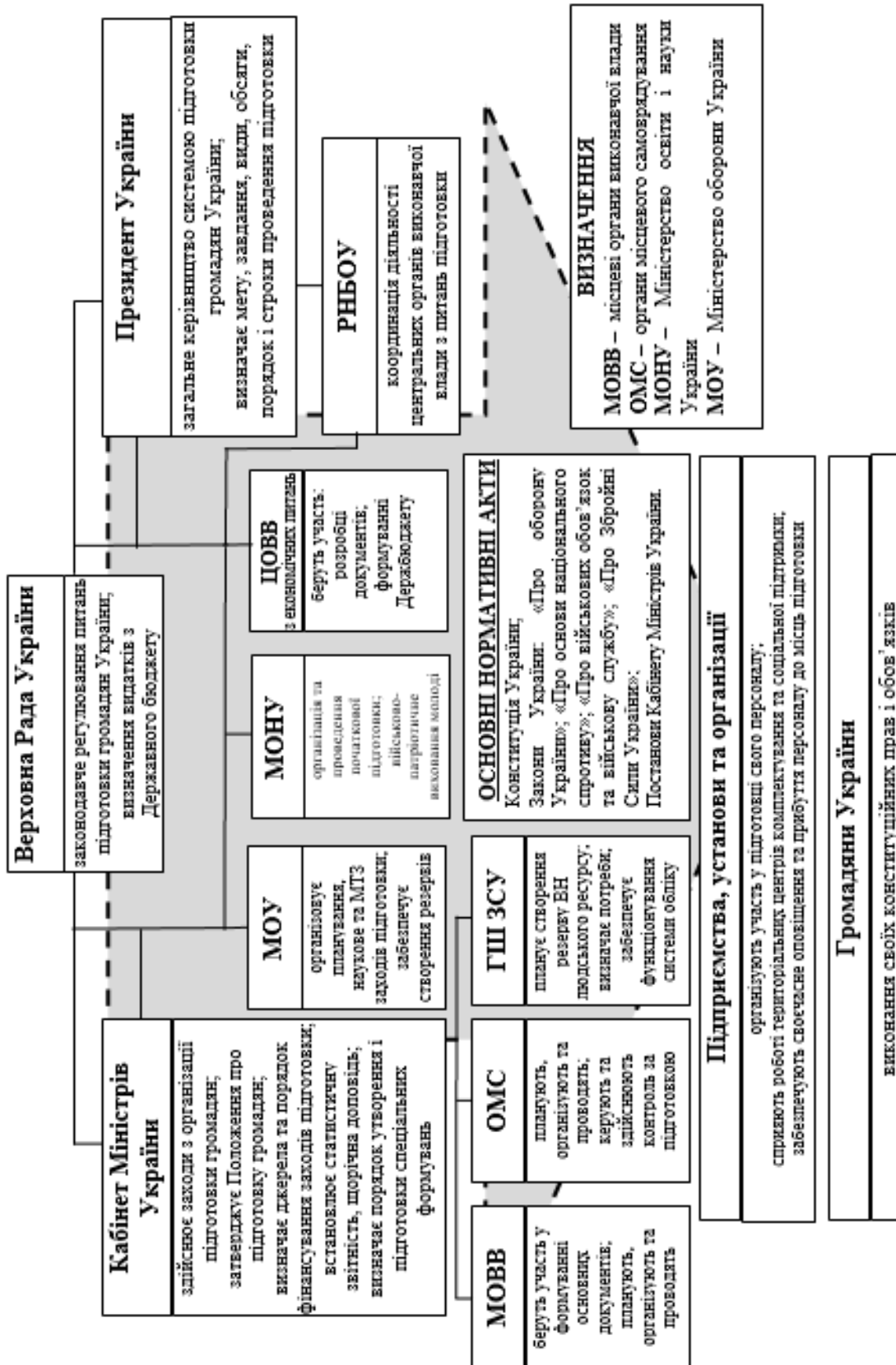

Рис. 3. Система державного управління з організації військової підготовки громадян України

Наразі в Україні йде активна робота по законодавчому удосконаленню процедур проведення заходів мобілізації, удосконаленню військового обліку призовників, військовозобов'язаних, та резервістів, а також окремих питань проходження військової служби для покращення якості відбору особового складу під час доукомплектування бойових підрозділів. Передбачається урахування загальних елементів підготовки громадян до військової служби у зарубіжних країнах, а саме: по всій країні створюється система рекрутингових центрів, оновлюється відповідно до сучасних вимог електронна платформа обліку військовозобов'язаних та їх оповіщення, закладаються законодавчі засади нових підходів до мобілізації та загальновійськової підготовки.

Важливою умовою ефективної підготовки громадян до військової служби є розвиток усіх інституцій, які акумулюють необхідний для цього науковий, матеріальний, педагогічний та кадровий ресурси тощо. Перспективним напрямком наукових розвідок може бути імплементація структурно-функціональної моделі загальновійськової підготовки громадян України в закладах середньої та вищої освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров В. М. Правове регулювання підготовки громадян України до військової служби. Александров В. М. - *Державне будівництво та місцеве самоврядування* // НУА ім. Ярослава Мудрого. (19) – 2010. С. – 109 – 115.
2. Конституція України від 28 червня 1996 / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к>.
3. Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ “Про військових обов’язок та військову службу”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
4. Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-ІХ “Про основи національного спротиву”. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 41, ст.339. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>.
5. Закон України від 11.04.2024 № 3633-ІХ “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку”.://[Електронний ресурс]. – Режим доступу [//zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text).
6. Закон України від 22 травня 2024 року № 3724-ІХ “Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян України до військової служби”.: // [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3724-20#Text>.
7. Закон України від 05.09. 2017 № 2145 зі змінами “Про освіту”.://[Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
8. Закон України від від 06.06.2019 № 2745-VІІІ “Про фахову передвищу освіту”.://[Електронний ресурс]. – Режим доступу [//https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-219#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-219#Text).
9. Закон України України від 16.01.20 № 463-ІХ “Про повну загальну середню освіту”.://[Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>.
10. Зельницький А.М., Заболотний О.А., та інш. Теоретичні аспекти моделювання системи військової підготовки громадян України// *Збірник наукових праць Військова освіта* НУОУ – 2024. – № 1(49). – С.41–61.

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1443 “Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-p>.

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 564 “Про затвердження положень про центри рекрутингу”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-polozen-pro-tsentry-rekrutynhu-564-160524>.

13. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2012 р. № 48 “Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу”. : // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-p>.

14. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 року “Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських”: // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-provedennia-bazovoi-zahalnoviiskovoi-pidhoto-a-734>.

REFERENCES

1. Aleksandrov V. M. Pravove rehuliuвання pidhotovky hromadian Ukrainy do viiskovoi sluzhby. Aleksandrov V. M. - Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannya // NUA im. Yaroslava Mudroho. (19) – 2010. S. – 109 – 115.

2. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1996, № 30, st. 141. // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k>.

3. Zakon Ukrainy vid 25 bereznia 1992 roku № 2232-XII “Pro viiskovykh oboviazok ta viiskovu sluzhbu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

4. Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 2021 roku № 1702-IX “Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu”. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2021, № 41, st.339. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>.

5. Zakon Ukrainy vid 11.04.2024 № 3633-IX “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo okremykh pytan prokhozhenia viiskovoi sluzhby, mobilizatsii ta viiskovoho obliku”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text>.

6. Zakon Ukrainy vid 22 travnia 2024 roku № 3724-IX “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo udoskonalennia systemy pidhotovky hromadian Ukrainy do viiskovoi sluzhby”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3724-20#Text>.

7. Zakon Ukrainy vid 05.09. 2017 № 2145 zi zminamy “Pro osvitu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

8. Zakon Ukrainy vid vid 06.06.2019 № 2745-VIII “Pro fakhovu peredvyshchu osvitu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-219#Text>.

9. Zakon Ukrainy Ukrainy vid 16.01.20 № 463-IX “Pro povnu zahalnu seredniu osvitu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>.

10. Zelnytskyi A.M., Zabolotnyi O.A., ta insh. Teoretychni aspekty modeliuvannya systemy viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy // Zbirnyk naukovykh prats Viiskova osvita NUOU – 2024. – № 1(49). – S.41–61.

11. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 hrudnia 2021 r. № 1443 “Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii ta zdiisnennia zahalnoviiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy do natsionalnoho sprotyvu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-p>.

12. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16 travnia 2024 r. № 564 “Pro zatverdzhennia

polozhen pro tsenry rekrutynhu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-polozhen-pro-tsenry-rekrutynhu-564-160524>.

13. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 liutoho 2012 r. № 48 “Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia viiskovoi pidhotovky hromadian Ukrainy za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu”. : // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-p>.

SUMMARY

Oleh Tseveliov,

Candidate of Sciences in Public Administration,
Department of Military Policy and Strategic Planning
Ministry of Defence of Ukraine, Kyiv

Oleh Mitiahin,

PhD (Historical Sciences),
National Defence University of Ukraine, Kyiv

Nadiya Shabatina,

National Defence University of Ukraine, Kyiv

Proposals for Improving the Military Training of Citizens of Ukraine

The article analyzes the system of military training for citizens of Ukraine from a historical perspective with the aim of identifying ways to improve it, taking into account the experience and challenges of the war on Ukrainian territory, which was initiated by the Russian Federation.

Considering the Law of Ukraine from March 25, 1992, No. 2232-XII “On Military Duty and Military Service,” the structure of training for citizens of Ukraine for military service is analyzed. A structural and functional model of general military training for citizens of Ukraine is developed, as well as a model of the state governance system for organizing the military training of Ukrainian citizens. The article also analyzes the main shortcomings and ways to improve the quality of military training for citizens of Ukraine, and provides proposals for enhancing the regulatory and legal framework on this issue.

It is also concluded that the preparation of citizens of Ukraine for military service is actively transforming in accordance with the principles and best practices of foreign countries. Specifically: a system of recruitment centers is being established, an electronic platform for accounting and notification of those subject to military service is being set up, and legislative foundations for new approaches to mobilization and general military training are being laid.

Introduction. *Amid the military aggression of the Russian Federation against Ukraine and the increasing efforts of the aggressor to further seize the territory of our state, the issue of involving prepared mobilization resources for the staffing of the Armed Forces of Ukraine has become critical. The quality of military training for citizens of Ukraine plays a primary role in this process, which is currently gaining new momentum, also linked to significant changes in the domestic legislative framework and the experience of conducting combat operations.*

Purpose. *Justification of approaches to developing a structural-functional model of military training for citizens of Ukraine.*

Methods. *Systematic approach, system analysis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization, modeling.*

Result. *The article develops a model of general military training for citizens of Ukraine based on the application of modern theoretical methods of scientific research, utilizing the main principles of structural-functional modeling, as well as a model of the state management system for organizing military training for citizens of Ukraine. It also analyzes the key shortcomings and ways to improve the quality of military training for citizens of Ukraine, and provides proposals for enhancing the regulatory and legal framework related to this issue.*

Originality. A study was conducted for the first time on the formation of the system of military training for citizens of Ukraine during the Soviet period and in the times of independence, with the aim of identifying ways to improve it in light of the experiences and challenges posed by the full-scale war in Ukraine. The definition of the military training system for citizens of Ukraine is provided as & apos; a complex of mandatory measures carried out by state authorities for citizens of draft age and those eligible for conscription, aimed at teaching the basics of military service, as well as for military personnel to enhance their knowledge, skills, and competencies in military-technical and other specialties for performing military service or during their time in reserve, both in peacetime and during the enforcement of martial law.& apos;.

Conclusion. An important condition for the effective preparation of citizens for military service is the development of all institutions that accumulate the necessary scientific, material, pedagogical, and human resources, among others. A promising direction for scientific research could be the implementation of a structural-functional model of general military training for citizens of Ukraine in secondary and higher education institutions in Ukraine.

Keywords: The strategy for enlisting in the Armed Forces of Ukraine; Youth military-patriotic education; Recruitment centers; Initial recruitment training; Fundamental recruitment training; Recruitment updates; Contract service; Reserve service; Model for advanced citizen training.